

C/2024/3014

26.4.2024

KOMISJONI TEATIS

Komisjoni suunised väga suurte digiplatvormide ja väga suurte internetipõhiste otsingumootorite pakkujatele valimisprotsesside süsteemsete riskide maandamise kohta vastavalt määruse (EL) 2022/2065 artikli 35 lõikele 3

(EMPs kohaldatav tekst)

(C/2024/3014)

1. SISSEJUHATUS

1.1. Eesmärk ja õiguslik alus

- Digiplatvormidest ja otsingumootoritest on saanud olulised kohad, kus peetakse avalikku arutelu ning kujundatakse avalikku arvamust ja valijate käitumist. Määrusega (EL) 2022/2065 („digiteenuste määrus“) kehtestatakse väga suurte digiplatvormide (edaspidi „suurplatvormid“) ja väga suurte internetipõhiste otsingumootorite (edaspidi „suurotsimootorid“) pakkujatele ⁽¹⁾ kohustus hinnata konkreetseid riske ja kehtestada mõistlikud, proportsionaalsed ja tõhusad riskimaandusmeetmed, sealhulgas puhuks, kui esineb „tegelik või prognoositav negatiivne mõju ühiskondlikule arutelule ja valimisprotsessidele“ ⁽²⁾.
- Määruse (EL) 2022/2065 artikli 35 lõike 3 kohaselt võib komisjon anda välja suuniseid riskimaandusmeetmete kohta, mida suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad peavad konkreetsete riskide puhuks kehtestama. Sellistes suunistes võib eelkõige esitada häid tavasid ja soovitada võimalikke meetmeid, võttes nõuetekohaselt arvesse nende meetmete võimalikke tagajärgi kõigi asjaosaliste põhiõigustele, mis on sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste hartas (edaspidi „harta“).
- Mitmesugused veebiplatvormide ja otsingumootoritega seotud nähtused põhjustavad valimiste usaldusväärsuse jaoks suuremat riski. Selliste nähtuste hulka kuuluvad muu hulgas ebaseadusliku vaenukõne levik internetis, ohud, mis on seotud välisriigist lähtuvate infomanipulatsioonide ja sekkumistega (edaspidi „välisriigi infomanipulatsioonid“), aga ka desinformatsioon laiemalt, (vägivaldse) ekstremistliku sisu levik eesmärgiga inimesi radikaliseerida ning uute tehnoloogiate, näiteks generatiivse tehisintellekti ⁽³⁾ abil tekitatud sisu levik. Arvestades, et eelseisvatel kuudel on ELis kavas mitmed valimised, sealhulgas 2024. aasta Euroopa Parlamendi valimised, sisaldab käesolev dokument juhtnööre, mille eesmärk on toetada suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujaid selle tagamisel, et kui olukord seda nõuab, täidaksid nad oma kohustust maandada teatavaid valimisprotsessidega seotud riske. Need juhtnöörid jäävad üldjoontes asjakohaseks ka siis, kui kõnealused valimised on läbi saanud.
- Kui suurplatvormid ja suurotsimootorid võtavad määruse (EL) 2022/2065 alusel kehtestatud meetmeid, sealhulgas kõiki käesolevates suunistes nimetatud meetmeid, millega leevendada negatiivset mõju valimisprotsessidele, peaksid nad pöörama eriti suurt tähelepanu hartas sätestatud põhiõiguste kaitsele; nende õiguste hulgas on õigus inimväärikusele, era- ja perekonnaelu austamine, isikuandmete kaitse, väljendus- ja teabevabadus, sealhulgas meediaavabadus ja meediapluralism, ühinemisvabadus ja ettevõtlusvabadus. Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad peaksid nõuetekohaselt silmas pidama meetmete võimalikku mõju kõigi asjaosaliste, sealhulgas haavatavate rühmade põhiõigustele, arvestades meetmete kättesaadavust ja kaasavust.

⁽¹⁾ Digiteenuste määruse artikli 33 kohaselt on need teenuseosutajad, kellel on komisjoni hinnangul kuu keskmine aktiivsete teenusesaajate arv Euroopa Liidus (EL) 45 miljonit või rohkem.

⁽²⁾ Digiteenuste määruse artikli 34 lõike 1 punkt c.

⁽³⁾ Tehisintellekt, mis on võimeline genereerima teksti, pilte vm meediasisu, kasutades generatiivseid mudeleid.

5. Suunistes on juba arvesse võetud eelseisvaid kohustusi, mis kehtestatakse suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatele määrusega (EL) 2024/900 poliitreklaami läbipaistvuse ja suunamise kohta (edaspidi „poliitreklaamimäärus“) ⁽⁴⁾, samuti tulevase määrusega, millega nähakse ette ühtlustatud õigusnormid tehisintellekti kohta (edaspidi „tehisintellektimäärus“) ⁽⁵⁾, mis mõlemad on ELi seadusandja käes vastuvõtmisel, ning suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate poolt tehisintellektipakti alusel vabatahtlikult võetud kohustust hakata järgima tehisintellektimääruses sätestatud kohustusi juba enne, kui see määrus muutub kohaldatavaks ⁽⁶⁾. Kui need õiguslikult siduvad reeglid on muutunud kohaldatavaks, siis on suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad kohustatud neid järgima ulatuses, mis on nende suhtes kohaldatav.
6. Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad peavad täitma määrusest (EL) 2022/2065 tulenevaid kohustusi. Suuniseid tuleks vaadelda sellelt seisukohalt, et need toetavad suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujaid kõnealuse määruse artiklis 35 sätestatud kohustuse täitmise tagamisel seoses valimisprotsesside riskidega. Lisaks määruse (EL) 2022/2065 artiklis 35 sätestatud kohustusele kehtestada valimisprotsessidega seotud riskide maandamiseks mõistlikud, proportsionaalsed ja tõhusad meetmed peavad suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad järgima ka kõiki muid määruses (EL) 2022/2065 sätestatud juriidilisi kohustusi, mis võivad olla valimiste puhul asjakohased. Nende hulka kuuluvad näiteks artiklid 14 ja 17, mis käsitlevad vastavalt teenusetingimusi ja põhjendamist, artiklid 27 ja 38 soovitusüsteemide kohta, artiklid 36 ja 48 kriisidele reageerimise mehhanismide ja kriisiprotokollide kohta, artiklid 15, 24, 37, 42 läbipaistvuse ja sõltumatute auditite kohta, artiklid 26 ja 39 internetireklaami läbipaistvuse kohta ning artikkel 40 andmete juurdepääsu ja kontrolli kohta.
7. Valimisprotsessidega seotud süsteemsed riskid võivad ilmneda ka Euroopa või liikmesriikide õiguse alusel ebaseadusliku sisu (näiteks ähvardused, vägivaldne ekstremistlik ja terroristlik sisu, ebaseaduslik vaenukõne, poliitiliste kandidaatide või ametikandjate, ajakirjanike, valimisametnike või muude valimisprotsessis osalevate isikute ahistamine) võimendamise ning potentsiaalselt kiire ja laialdase leviku kaudu. Selles kontekstis tuleb eriti märkida määruse (EL) 2022/2065 artikleid 9, 10, 16 ja 22 (ebaseadusliku sisu kohta), mis käsitlevad korraldust võtta meetmeid ebaseadusliku sisu vastu ja esitada teavet, aga ka teavitamise ja meetmete võtmise mehhanisme ning sätet usaldusväärsete teavitajate kohta.

1.2. Suuniste lähtealused ja seonduvad poliitilised algatused

8. Käesolevate suuniste aluseks on rida valimiste usaldusväärsust käsitlevaid valmisolekudialooge, mida komisjon koostöös asjaomaste riiklike ametiasutustega pidas mitme suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujaga pärast seda, kui määrus (EL) 2022/2065 oli 2023. aasta augusti lõpus esimese 19 määratud teenuse suhtes kohaldatavaks muutunud ⁽⁷⁾. Suuniste lõpliku versiooni ettevalmistamiseks korraldas komisjon ettevalmistava konsultatsiooni ⁽⁸⁾, mis algas 8. veebruaril 2024 ja lõppes 7. märtsil 2024, ning pidas suuniste kavandi üle ümarlauaarutelude vormis sihtkonsultatsioone, sealhulgas kodanikuühiskonna organisatsioonidega ning suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatega. Lisaks tegi komisjon suuniste lõplikul vormistamisel Euroopa digiteenuste nõukoja koosolekute raames koostööd digiteenuste koordinaatoritega.

⁽⁴⁾ EL kehtestab uued normid poliitreklaami läbipaistvuse ja suunamise kohta – Consilium (europa.eu).

⁽⁵⁾ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-welcomes-political-agreement-artificial-intelligence-act>

⁽⁶⁾ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-pact>

⁽⁷⁾ Komisjon korraldas suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatega erakorralisi kohtumisi, mis toimusid kahepoolsetl või –kohtades, kus olid käimas valimised – riiklike ametiasutuste osalusel, et koguda teavet seniste tavade ja sihtotstarbeliste poliitika-meetmete kohta, mis on kehtestatud valimistega seotud riskidega tegelemiseks.

⁽⁸⁾ Konsultatsioonile saadi 77 vastust. Kokkuvõtte vt: Public consultation on draft guidelines for Providers of Very Large Online Platforms (VLOPs) and Very Large Online Search Engines (VLOSEs) on the Mitigation of Systemic Risks for Electoral Processes: A summary and analysis of responses.

9. Niivõrd kui see puudutab määruse (EL) 2022/2065 järgimist suurplatvormide ja suurotsimootorite poolt, kajastuvad suunistes ka mitmesugused kohustused ja meetmed, mille eesmärk on vähendada desinformatsiooni levikut võrgus ja mis sisalduvad desinformatsioonivastases tegevusjuhendis ⁽⁹⁾ – digitaalvaldkonna esimeses ülemaailmses sektori juhtimisel kehtestatud raamistikus, kust leiab sektori häid tavaid desinformatsiooni vastu võitlemiseks. Samuti võetakse neis arvesse tööd, mida ELi institutsioonid ja liikmesriigid on teinud välisriigist lähtuvate infomanipulatsioonide ja sekkumiste (edaspidi „välisriigi infomanipulatsioonid“) alal, eelkõige põhjalikku raamistikku, mida pakub ELi välisriigist lähtuvate infomanipulatsioonide ja sekkumiste vastane meetmekogum ja Euroopa välisteenistuse hiljutine aruanne välisriigi infomanipulatsioonide ohtude kohta ⁽¹⁰⁾, milles keskendutakse sellele, kuidas välisriigi infomanipulatsioonidele valimiste kontekstis vastata.
10. Käesolevad suunised täiendavad komisjoni poliitikat demokraatia ning vabade, ausate ja probleemikindlate valimiste alal, sealhulgas 2020. aasta Euroopa demokraatia tegevuskava ⁽¹¹⁾, komisjoni poolt 2021. aastal esitatud valimiste ja usaldusväärsuse paketti ⁽¹²⁾ ja viimati ka 2023. aasta demokraatia kaitse paketti ⁽¹³⁾ ning tööd, mida on tehtud Euroopa valimiskoostöö võrgustikus ⁽¹⁴⁾ pädevate asutuste riiklike valimisvõrgustike vahelise koostöö edendamiseks. Demokraatia kaitse pakett sisaldab muu hulgas ulatuslikke soovitusi liikmesriikidele ning riiklikele ja Euroopa tasandi erakondadele, poliitilistele sihtasutustele ja kampaaniaorganisatsioonidele kaasavate ja probleemikindlate valimisprotsesside kohta ELis ning Euroopa Parlamendi valimiste euroopalikumaks muutmise ja tõhusa läbiviimise kohta ⁽¹⁵⁾. Nagu nendes soovitustes märgitud, esitab komisjon Euroopa Parlamendi valimiste läbiviimise kohta aruande. Ka komisjoni teatistes demokraatia kaitse kohta on esitatud hinnang valimisprotsesse ja ühiskondlikku arutelu ohustavate riskide kohta, muu hulgas Euroopa demokraatia tegevuskava rakendamise seisukohast, ning seega tuleks ka seda arvesse võtta ⁽¹⁶⁾.

1.3. Ülevaade

11. Käesolevate suuniste struktuur on järgmine:
 - a) 1. jaos esitatakse suuniste eesmärk ja õiguslik alus, lähtealused ja muud sellega seotud poliitilised algatused ning suuniste struktuur.
 - b) 2. jaos esitatakse suuniste kohaldamisala.
 - c) 3. jaos esitatakse peamised sisulised juhtnöörid meetmete kohta, mis aitavad maandada valimisprotsessidega seotud süsteemseid riske. Selle konkreetses alajagudes käsitletakse siseprotsesside tugevdamist, valimisprotsessidega seotud riskimaandusmeetmeid, generatiivse tehisintellektiga seotud riskimaandusmeetmeid, koostööd ELi ja riiklike ametiasutuste, sõltumatute ekspertide ja kodanikuühiskonna organisatsioonidega, protsessi, mille järgi kehtestada riskimaandusmeetmeid valimisperioodiks ja valimistejärgseks ajaks, ning konkreetseid juhtnööre Euroopa Parlamendi valimisteks.
 - d) 4. jaos on esitatud edasised sammud ja kokkuvõte.

2. SUUNISTE KOHALDAMISALA

12. Käesolevad suunised on mõeldud suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatele, kelle teenustega võib kaasneda tegelik või prognoositav negatiivne mõju valimisprotsessile. See mõju võib tuleneda sellest, kuidas need teenused on üles ehitatud, kuidas need toimivad ja kuidas neid kasutatakse määruse (EL) 2022/2065 artikli 34 tähenduses. Nimetatud määruse artikli 35 lõike 1 kohaselt kehtestavad suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad mõistlikud, proportsionaalsed ja tõhusad riskimaandusmeetmed, mis on kohandatud konkreetsetele kindlaks tehtud süsteemsetele riskidele.

⁽⁹⁾ <https://disinfocode.eu/introduction-to-the-code/>

⁽¹⁰⁾ https://www.eeas.europa.eu/eeas/2nd-eeas-report-foreign-information-manipulation-and-interference-threats_en

⁽¹¹⁾ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy_et

⁽¹²⁾ https://commission.europa.eu/publications/reinforcing-democracy-and-integrity-elections-all-documents_en

⁽¹³⁾ https://commission.europa.eu/publications/defence-democracy_en

⁽¹⁴⁾ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/eu-citizenship-and-democracy/democracy-and-electoral-rights/european-cooperation-network-elections_en

⁽¹⁵⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32023H2829>

⁽¹⁶⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0630>.

13. Määruse (EL) 2022/2065 artikli 35 lõikes 1 on esitatud mitteamendav loetelu riskimaandusmeetmetest, mida suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad võivad kehtestada, et maandada riskihindamisel kindlaks tehtud süsteemseid riske, mida põhjustavad nende teenus ja sellega seotud süsteemid, sealhulgas algoritmilised süsteemid, või mis tulenevad nende teenuste kasutamisest. Suunistes täpsustatakse seda loetelu, esitatakse head tavad ja soovitatakse riskimaandusmeetmeid spetsiaalselt valimisprotsessidega seotud riskide puhuks.
14. Suunistes esitatud meetmed ei kujuta endast ammendavat loetelu suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatele igaks elujuhtumiks antud soovistest. Sobivad riskimaandusmeetmed sõltuvad konkreetsest teenusest ja konkreetsetest süsteemsetest riskidest, mis on määruse (EL) 2022/2065 artikli 34 kohaselt kindlaks tehtud.
15. Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad peaksid kohaldama neid suuniseid liikmesriikides toimuvate valimisprotsesside, sealhulgas riiklike valimiste ja Euroopa Parlamendi valimiste puhul. Siia hulka peaksid kuuluma meetmed valimiste-eelseks ajaks, valimiste ajaks ja valimistejärgseks ajaks⁽¹⁷⁾. Riskimaandusmeetmeid tuleks kohaldada ka piirkondlike ja kohalike valimiste ning rahvahääletuste suhtes, kui riskihindamise tulemusel selgub, et on olemas tegelik või prognoositav negatiivne mõju nendele valimisprotsessidele.
16. Käesolevad suunised käivad määruse (EL) 2022/2065 artikli 35 lõike 1 kohaldamise kohta. Artikli 35 lõike 2 kohaselt avaldab nõukoda koostöös komisjoniga kord aastas põhjaliku aruande, milles nimetatakse kõige silmapaistvamad ja korduvad süsteemsed riskid, millest on teatanud suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad või mis on kindlaks tehtud muude teabeallikate kaudu, ja hinnatakse neid riske.
17. Kooskõlas määruse (EL) 2022/2065 põhjendusega 103 võivad käesolevad suunised anda inspiratsiooni ka selliste digiplatvormide või otsimootorite pakkujatele, mida ei ole määratud suurplatvormideks või suurotsimootoriteks, ent mille teenused põhjustavad samalaadseid riske. Samuti võib suuniseid kasutada viitematerjalina, kui jooksvalt uuritakse või analüüsitakse valimisprotsessidega seotud riskidele vastuseks võetud riskimaandusmeetmete tõhusust. Kui käesolevates suunistes soovitatud riskimaandusmeetmeid ja häid tavasid kohaldatakse valimisprotsesside suhtes üldiselt, võivad suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad kaaluda võimalust jätta need meetmed ja tavad vajadusel kehtima, et kaitsta avalikku arutelu ka väljaspool valimisprotsesse, võttes arvesse mõju, mida see võib avaldada põhiõigustele.

3. VALIMISTELE ERIOMASED RISKIMAANDUSMEETMED

3.1. Siseprotsesside tugevdamine

18. Et riskimaandusmeetmed vastaksid valimisprotsessi puhul kindlaks tehtud riskidele, peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad kaaluma võimalust **tugevdada oma siseprotsesse** kooskõlas määruse (EL) 2022/2065 artikli 35 lõike 1 punktiga f. Riskimaandusmeetmed peaksid muu hulgas juhinduma teabest selliste elementide kohta nagu poliitiliste osalejate kohalolek ja tegevus teenuses, platvormil peetavad asjakohased arutelud ja platvormi kasutamine valimiste kontekstis, kasutajate arv liikmesriigis, kui selles liikmesriigis kuulutatakse välja konkreetsed valimised, ning viited varasematele juhtumitele, mil kasutati infomanipulatsiooni taktikat, võtteid ja protsesse.

⁽¹⁷⁾ Euroopa Nõukogu valimistsükkel – valimised (coe.int)

19. Siseprotsessides tuleks välja selgitada ja teha kättesaadavaks asjakohane teave, analüüsid ja andmed, mis võimaldavad välja kujundada ja kalibreerida meetmeid, millega maandada tegelikke või prognoositavaid riske, mis võivad tuleneda valimisi käsitlevast teabest, mida otsitakse, jagatakse või millele pääsetakse juurde suurplatvormide ja suurotsimootorite osutatava teenuse kaudu. Selle hulka võib muu hulgas kuuluda teave erakondade või kandidaatide, erakondade programmide, manifestide või muude poliitiliste materjalide kohta või nendega seotud teave, et korraldada selliseid üritusi nagu meeleavaldused või kogunemised, kampaaniad, rahaliste vahendite kogumine vms poliitiline tegevus. Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkuja tehestatavate riskimaandusmeetmete väljatöötamiseks ja kalibreerimiseks vajalike analüüside ja andmete kogumise ja jagamise sisemenetlused peavad tagama vastavuse asjakohastele andmekaitsealastele õigusaktidele ⁽¹⁸⁾.
20. Siseprotsesse tuleks tugevdada, et riskimaandusmeetmeid töötatakse välja ja kalibreeritaks selliselt, et need sobiksid konkreetsesse piirkondlikku, kohalikku ja keelelise konteksti, kus neid kasutatakse. Seetõttu julgustatakse suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujaid muu hulgas tagama, et **kohalike kontekstipõhiste riskide** kohta kogutud teave ja analüüsid ning **liikmesriigiomane teave** riiklikul, piirkondlikul ja/või kohalikul tasandil tehakse sujuvalt kättesaadavaks üksustele, kes vastutavad riskimaandusmeetmete väljatöötamise ja kalibreerimise eest.
21. Samuti on soovitatav, et teenuseosutajatel oleksid piisavad sisu modereerimise ressursid, kus on olemas kohaliku keele oskus ja teadmised riiklikust ja/või piirkondlikust kontekstist ja eripäradest. Komisjon soovib ka, et pakkujad hoolitseksid selle eest, et neil oleks olemas asjakohased siseprotsessid, et võtta arvesse **sõltumatuid analüüse** meediaavaduse ja -pluralismi olukorra kohta, näiteks meediapluralismi mitmekesisuse seiret ⁽¹⁹⁾, teadmised meediapädevuse algatuste ja näitajate kohta ning teave selle kohta, kas on olemas ruum, mis võimaldab kodanikuühiskonna organisatsioonidel osaleda poliitika kujundamises ja ühiskondlikus arutelus. Kaaluda tuleks ka seda, kas kõik asjakohased riskimaandusmeetmed suudavad toimida kohalikus keele- ja valimiskontekstis tulemuslikult.
22. Et konkreetsete valimiste kontekstis siseprotsesse ja ressursse tugevdada, peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad kaaluma võimalust luua enne iga valimisperioodi **spetsiaalne selgelt tuvastatav sisemeeskond** (vt ka alajagu 3.5 „Valimisperioodi ajal“). Sellele meeskonnale eraldatavad ressursid peaksid olema proportsionaalsed riskidega, mis on kõnealuste valimiste puhul kindlaks tehtud, sealhulgas peaksid neisse kuuluma töötajad, kellel on eriteadmised asjaomase liikmesriigi kohta, näiteks kes tunnevad kohalikke olusid, konteksti ja oskavad kohalikku keelt. Meeskonnas peaksid olema kaetud kõik asjakohased erialateadmiste valdkonnad, nagu sisu modereerimine, faktikontroll, ohutõrje, hübriidohud, küberturvalisus, desinformatsioon, välisriigi infomanipulatsioonid, põhiõigused ja üldsuse osalemine, ning meeskond peaks tegema koostööd asjaomaste välisekspertidega, nagu Euroopa digitaalmeedia vaatluskeskuse (EDMO) keskused ja sõltumatud faktikontrolli organisatsioonid ⁽²⁰⁾.
23. Komisjon soovib, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad määraksid oma teenusetingimustes kindlaks ajavahemiku, mille jooksul on kasutusel spetsiaalselt valimisprotsessi riskide maandamiseks ette nähtud meetmed ja ressursid. Teatavaid riskimaandusmeetmeid, näiteks täiendavaid siseprotsesse või erimeeskondi, võib vaja minna ainult konkreetse valimisperioodi jooksul, olenevalt konkreetse pakkuja riskist ja asjaomaste valimiste eripäradest.
24. Lisaks on mõnel liikmesriigil siseriiklikus õiguses ette nähtud kindel ajavahemik valimiskampaaniate jaoks, teistel aga mitte. Seda peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad arvesse võtma. Lähtudes teadmistest selle kohta, kuidas ohud valimiste käigus arenevad – teadmistest, mis on saadud Euroopa välisteenistuste teisest aruandest välisriigi infomanipulatsioonide kohta ⁽²¹⁾ –, soovib komisjon, et olenevalt konkreetsete valimiste riskihinnangust ja arvestades kehtivaid valimismenetlusi, oleksid riskimaandusmeetmed paika pandud ja toimiksid vähemalt üks kuni kuus kuud enne valimisperioodi ning jätkuksid vähemalt kuu aega pärast valimisi.

⁽¹⁸⁾ Siia hulka kuulub Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta määrus (EL) 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus).

⁽¹⁹⁾ <https://cmpf.eui.eu/media-pluralism-monitor/>

⁽²⁰⁾ Vt alajagu 3.4 „Koostöö riiklike ametiasutuste, sõltumatute ekspertide ja kodanikuühiskonna organisatsioonidega“.

⁽²¹⁾ EEAS-2nd-Report on FIMI Threats-January-2024_0.pdf (europa.eu)

25. Sõltuvalt konkreetsest kontekstist intensiivistatakse riskimaandusmeetmeid tavaliselt valimiste kuupäevale eelneval ajavahemikul, võttes arvesse riiklike õigusnorme valimiste kohta, suurenenud ohuriski ja vajadust anda tõepärast teavet hääletuskorra kohta.

3.2. Valimisprotsessidega seotud riskimaandusmeetmed

26. Valimisprotsesside süsteemsete riskide maandamise meetmed peaksid põhinema eelkõige valdkondlikel standarditel, mis on kehtestatud desinformatsioonivastases tegevusjuhendis ja muudes asjakohastes ELi sektoripõhistes tegevusjuhendites, näiteks internetis leviva vaenukõne vastase võitluse tegevusjuhendis, ning olemasolevatel headel tavadel, näiteks tavadel, mida jagatakse ELi internetifoorumil või mis on esitatud dokumendis „Content-Agnostic Election Integrity Framework for Online Platforms“ (siseneutraalne ausate valimiste raamistik veebiplatvormide jaoks) ⁽²²⁾ ja ühingu Integrity Institute koostatud valimiste usaldusväärsuse programmis ⁽²³⁾, samuti soovitel, mis on saadud kodanikuühiskonnalt, näiteks Euroopa kodanikuvabaduste liidult ja Euroopa demokraatiapartnerluselt ⁽²⁴⁾.

3.2.1. Konkreetset riskimaandusmeetmed

27. Konkreetset peaks valimisprotsesse ohustavate süsteemsete riskide maandamiseks võetavate leevendusmeetmete hulka kuuluma meetmed järgmistes valdkondades:
- a) **Juurdepääs ametlikule teabele valimisprotsessi kohta.** Et tõsta valimisaktiivsust ja hoida ära valimisprotsessi ennast käsitleva väärinfo, desinformatsiooni ja välisriigi infomanipulatsioonide levikut, on suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate jaoks heaks tavaks hõlbustada juurdepääsu ametlikule teabele valimisprotsessi kohta, sealhulgas teabele selle kohta, kuidas ja kus hääletada, tuginedes asjaomaste liikmesriikide valimisasutustelt saadud ametlikule teabele. Sellist teavet võiks anda näiteks teabepaneelide, bannerite, hüpikakende, otsingutesse sekkumise, valimisasutuste veebisaitidele viivate linkide, konkreetse valimisteabega vahelehtede või spetsiaalse platvormiosa abil. Selliste riskimaandusmeetmete väljatöötamisel ja rakendamisel soovib komisjon suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel arvesse võtta selliseid põhimõtteid nagu kaasatus ja juurdepääsetavus.
 - b) **Meediapädevuse algatused.** Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate jaoks on heaks tavaks teha koostööd meediapädevuse algatustes ja kampaaniates, mis keskenduvad valimistele, rakendada selliseid algatusi ja kampaaniaid, investeerida nendesse ja osaleda nendes, et soodustada kriitilist mõtlemist ja parandada kasutajate oskust desinformatsiooni ja manipulatsioonivõtteid ära tunda, seda ka seoses generatiivse tehiseintellektiga. Selle saavutamiseks võib rakendada järgmisi abinõusid:
 - i. koostöö **kohalike meediapädevuse organisatsioonidega** ning asjaomaste ühenduste, rühmade ja võrgustikega, samuti valimistega seotud algatuste ja kampaaniate rahaline toetamine, jagamine ja nende loimimine platvormile, sealhulgas ühisalgatuste väljatöötamine. Kohalikud meediapädevuse organisatsioonid kujutavad endast kohaliku konteksti ja sihtpubliku tundmise seisukohast väärtuslikku ressursi. Komisjon soovib kasutada EDMO võrgustikku ja selle keskusi ning komisjoni meediapädevuse eksperdirühma, et leida asjakohaseid organisatsioone liikmesriigi tasandil;

⁽²²⁾ Democracy By Design – Accountable Tech

⁽²³⁾ Elections Program — Integrity Institute

⁽²⁴⁾ DSA: New Risk Assessments To Protect Civic Discourse and Electoral Processes liberties.eu

- ii. n-ö **immuniseerimismeetmete** väljatöötamine ja kohaldamine, et kasutajate informeerimise ja ettevalmistamise teel ennetavalt suurendada vastupanuvõimet võimalikele ja eeldatavatele desinformatsioonilistele narratiividele ja manipulatsioonivõtetele. Selliste meetmete puhul tuleks arvesse võtta konkreetset kohalikku konteksti, kus neid rakendatakse, ja neid tuleks täiendada muude meetmetega, et anda kasutajatele usaldusväärset teavet. Immuniseerimismeetmed võivad esineda eri vormides, sealhulgas nt mänguliste sekkumistena, nagu osalemine desinformatsiooni loomise teemalistes internetimängudes, mis julgustab mõjutamiseks kasutatava taktika üle kriitiliselt järele mõtlema ⁽²⁵⁾, või videote või muud liiki sisuna ⁽²⁶⁾, ning võimaluse korral tuleks neid meetmeid kasutada rakenduse sees, et neile oleks lihtsam juurde pääseda;
- iii. meediapädevuse kampaaniate kavandamisel on soovitatav, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad arvestaksid konkreetseid narratiive ning taktikaid, võtteid ja protsesse, mis soodustavad süsteemseid riske, mis tõenäoliselt tekivad enne valimisi, valimiste ajal ja pärast valimisi, kooskõlas põhimõttega, et riskimaandusmeetmeid tuleks kohandada **asjaomasele riiklikule kontekstile ja sihtpublikule**.
- c) **Meetmed, millega antakse kasutajatele rohkem kontekstipõhist teavet** sisu ja kontode kohta, millega nad kokku puutuvad. Näiteks:
 - i. **faktikontrollimärgised**, mille sõltumatud faktikontrollijad ja sõltumatute meediaorganisatsioonide faktikontrollimeeskonnad panevad tuvastatud desinformatsiooni ja välisriigi infomanipulatsioonilise ja sekkumisliku sisu juurde. Faktikontroll peaks hõlmama kogu ELi ja kaetud peaksid olema kõik selle keeled, muu hulgas tänu sellele, et valimisperioodidel tugedatakse koostööd kohalike faktikontrollijatega, lõimitakse ja tõstetakse esile valimistega seotud faktikontrollisisu ning võetakse kasutusele mehhanismid, mis aitavad suurendada selle mõju publikule. Faktikontrollimärgised peaksid olema kättesaadavad ja kirjutatud kergesti arusaadavas keeles;
 - ii. **viibad ja müksud**, mis õhutavad kasutajaid sisu läbi lugema ja selle õigsust ja allikaid hindama, enne kui nad seda jagavad;
 - iii. selgelt, nähtavalt ja mitteeksitavalt **märgistatud ametlikud kontod** ja kontod, mis annavad usaldusväärset teavet valimisprotsessi kohta, näiteks valimisasutuste kontod, sealhulgas teave selle kohta, mille põhjal seda kontrollitakse. Kriteeriumid, mille alusel märgitakse konto „ametlikuks“, tuleks teha kergesti kättesaadavaks ja esitada kergesti arusaadavas keeles, et vältida olukorda, kus sellised märgised annavad usutavust kontodele, mis esitavad end ametlike kontode, näiteks valimisasutuste kontode pähe;
 - iv. selgelt, nähtavalt ja mitteeksitavalt **märgistatud kontod**, mida kontrollivad liikmesriigid, kolmandad riigid ja üksused, mida kontrollivad või finantseerivad kolmandate riikide kontrollitavad üksused;
 - v. **töövahendid ja teave, mis aitavad kasutajatel hinnata teabeallikate usaldusväärsust**, näiteks teabeallika usaldusväärsusele viitavad usaldusmärgid, mis põhinevad läbipaistvatel meetoditel ja mille on välja töötanud sõltumatud kolmandad isikud;
 - vi. muud **töövahendid, mis võimaldavad hinnata digitaalse sisu päritolu**, muutelugu, autentsust või tõepärasust. Need aitavad kasutajatel kontrollida valimistega seotud sisu autentsust või selgitada välja selle päritolu või allika;
 - vii. kehtestada tõhusad sisemeetmed, et **astuda vastu** eespool nimetatud menetluste ja töövahendite **väärkasutusele**, eelkõige märgistatud kontode ja sisu kontrollimise kuritarvitamisele.

⁽²⁵⁾ Traberg, C. S., Roozenbeek, J., & van der Linden, S. (2022). „Psychological Inoculation against Misinformation: Current Evidence and Future Directions.“ *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 700(1), 136-151. <https://doi.org/10.1177/00027162221087936>.

⁽²⁶⁾ Jon Roozenbeek *et al.*, „Psychological inoculation improves resilience against misinformation on social media.“ *Sci. Adv.* **8**, eabo6254 (2022). DOI:10.1126/sciadv.abo6254

- d) **Soovitussüsteemid** võivad etendada teabemaastiku ja avaliku arvamuse kujundamisel olulist rolli, nagu on märgitud määruse (EL) 2022/2065 põhjendustes 70, 84, 88 ja 94 ning artikli 34 lõikes 2. Et maandada riski, mida sellised süsteemid võivad valimisprotsessi puhul kaasa tuua, peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad kaaluma järgmist:
- i. tagada, et soovitussüsteemid töötatakse välja ja neid kohandatakse viisil, mis annab kasutajatele mõtestatud valikuid ja kontrolli oma uudisvoo üle, võttes nõuetekohaselt arvesse meedia mitmekesisust ja pluralismi;
 - ii. kehtestada meetmed, mille abil vähendada valimiste kontekstis desinformatsiooni nähtavust, tuginedes selgetele ja läbipaistvatele meetoditele, näiteks petusisu puhuks, mis on faktikontrolli tulemusena tunnistatud ebatõeks või pärinevaks kontodelt, mida on korduvalt tabatud desinformatsiooni levitamiselt;
 - iii. kehtestada meetmed, et piirata valimiste käigus tehisintellekti tekitatud petturliku, ebatõese või eksitava sisu võimendamist oma soovitussüsteemide kaudu;
 - iv. hinnata korrapäraselt soovitussüsteemide toimimist ja mõju ning käsitleda kõiki uusi valimisprotsessidega seotud riske või probleeme, sealhulgas ajakohastades ja täiustades poliitikat, tavasid ja algoritme;
 - v. kehtestada meetmed, millega tagatakse soovitussüsteemide ülesehituse ja toimimise läbipaistvus, eelkõige andmete ja teabe osas, mida kasutatakse meediapluralismi ja sisu mitmekesisust edendavate süsteemide väljatöötamisel, et hõlbustada kolmandate isikute tehtavaid kontrole ja uurimisi;
 - vi. kaasata välisosalisi tegema nendel süsteemidel vastandteste ja nn punase meeskonna õppusi, et teha kindlaks võimalikud riskid, näiteks riskid, mis tulenevad kallutatusest, manipulatsioonialtitudusest või väärinfo, desinformatsiooni, välisriigi infomanipulatsioonide või muu kahjuliku sisu võimendamisest.
- e) **Poliitreklaam.** Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel soovitatakse valmistuda poliitreklaami läbipaistvust ja suunamist käsitleva määruse (EL) 2024/900 (edaspidi „poliitreklaamimäärus“) kohaldamiseks ning pöörata eritähelepanu diskrimineerimiskeelu sättele (artikli 5 lõige 1), mida hakatakse kohaldama 20 päeva pärast määruse avaldamist 20. märtsil 2024⁽²⁷⁾. Selle sätte järgimise tagamise eest vastutavad kõik digiplatvormide pakkujad. Selles määruuses määratletakse poliitreklaami tegemisenä sõnumi ettevalmistamist ning selle edendamist, avaldamist, edastamist või levitamist poliitikas osaleja poolt, jaoks või nimel, välja arvatud juhul, kui sõnum on puhtalt eraviisilist või ärist laadi, või juhul, kui sõnum võib mõjutada valimiste või rahvahääletuse tulemust, hääletamiskäitumist või seadusandlikku või regulatiivset protsessi liidu, riiklikul, piirkondlikul või kohalikul tasandil ja on selleks mõeldud. Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel soovitatakse võtta käesolevate suuniste kohaldamisel arvesse määruuses esitatud määratlusi. Kui suurplatvormi või suurotsimootori pakkuja pakub võimalust avaldada oma teenuses poliitreklaami, soovib komisjon, et vastavalt määruse (EL) 2022/2065 artiklis 26 sätestatud kohustusele ja kooskõlas tulevase poliitreklaami läbipaistvust ja suunamist käsitleva määrusega oleks see **märgistatud selgelt, silmatorkavalt ja üheselt mõistetavalt** ning reaalselt, et kasutajad saaksid aru, et kuvatav sisu sisaldab poliitreklaami. Lisaks peaksid kasutatavad märgised jääma oma kohale ka siis, kui kasutajad sisu samal platvormil jagavad. Samuti soovib komisjon, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad viiksid oma poliitika poliitreklaamimäärusega vastavusse juba enne, kui see muutub kohaldatavaks, sest see täiendab määruse (EL) 2022/2065 artiklitest 26 ja 39 tulenevaid juriidilisi kohustusi, eelkõige järgmistes valdkondades:

⁽²⁷⁾ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=OJ:L_202400900&pk_campaign=todays_OJ&pk_source=EURLEX&pk_medium=X&pk_keyword=transparency_of_political_advertising&pk_content=regulation&pk_cid=EURLEX_todaysOJ. Artiklit 3 ja artikli 5 lõiget 1 kohaldatakse alates jõustumisest 9. aprillil 2024. Ülejäänud määrust kohaldatakse alates 9. oktoobrist 2025.

- i. anda kasutajatele **teavet** poliitreklaami kohta, mida nad näevad, näiteks **tellija isik** ja vajaduse korral tellija üle lõplikku kontrolli omav üksus, ajavahemik, mille jooksul kavatakse poliitreklaami avaldada, edastada või levitada, muud hüved, mille poliitreklaami teenuste osutajad on saanud, **kogusummas ja koguväärtusena**, ning sisuline teave peamiste parameetrite kohta, mida kasutatakse, et määrata kindlaks reklaamisaaja, kellele reklaam esitatakse;
 - ii. pidada avalikult kättesaadavat, otsinguid võimaldavat **poliitreklaamide hoidlat**, mida ajakohastatakse võimalikult reaalajalähedaselt. Hoidlas sisalduva teabe hulka kuulub vähemalt nende teenusesaajate koguarv, kelleni on jõutud, ja kui see on asjakohane, liikmesriikide kaupa jaotatud koondarvud selle teenusesaajate rühma või või nende teenusesaajate rühmade kohta, kellele reklaam on konkreetselt suunatud, nagu on ette nähtud määruse (EL) 2022/2065 artiklis 39, ning siia hulka võib kuuluda ka näiteks teenuseosutajate saadud muude hüvede kogusumma ja koguväärtus, kuvamiste arv ja geograafilised piirkonnad, kus seda reklaami esitati;
 - iii. kui teenuseosutajad oma teenustes poliitreklaami ei luba, peavad neil olema tõhusad **kontrollisüsteemid** ja nad peavad rakendama vajalikke abinõusid, tagamaks, et seda otsust täidetakse nõuetekohaselt;
 - iv. tagada, et on olemas piisav poliitika ja piisavad süsteemid, et **hoida ära reklaamisüsteemide väärkasutamist** selleks, et levitada valimisprotsesside kohta eksitavat teavet, desinformatsiooni ja välisriigi infomanipulatsioone, sealhulgas generatiivse tehisintellekti tekitatud petturlikku sisu.
- f) **suunamudijad** võivad avaldada teenusesaajate valimisotsustele olulist mõju, sest nad osalevad üha enam internetis poliitilise arutelu vedamises. Sellega seoses ja läbipaistvuse suurendamiseks peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad:
- i. pakkuma funktsiooni, mis võimaldab suunamudijatel deklareerida, kas nende pakutav sisu kujutab endast või sisaldab poliitreklaami, sealhulgas avaldada tellija identiteedi ja vajaduse korral tellija üle lõplikku kontrolli omava üksuse; ajavahemiku, mille jooksul kavatakse poliitreklaami avaldada, edastada ja levitada; muud hüved, mille poliitreklaami teenuste osutajad on saanud, kogusummas ja koguväärtusena; kuvamise aja ning sisulise teabe peamiste parameetrite kohta, mida kasutatakse, et määrata kindlaks reklaamisaaja, kellele reklaam esitatakse;
 - ii. tagama, et teised teenusesaajad saavad selgel, silmatorkaval ja üheselt mõistetaval viisil ning reaalajas, sealhulgas silmatorkava märgistuse abil, kindlaks teha, et pakutav sisu kujutab endast või sisaldab poliitreklaami, nagu on kirjeldatud suunamudija deklaratsioonis.
- g) **Desinformatsioonilise sisu demonetiseerimine.** Komisjon soovib suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel kehtestada suunatud poliitika ja süsteemid tagamaks, et reklaami paigutamine ei paku rahalisi stiimuleid desinformatsiooni ja välisriigi infomanipulatsioonide levitamiseks valimisprotsesside kohta või vaenuliku, (vägivaldse) ekstremistliku või radikaliseeriva sisu levitamiseks, mis võib mõjutada inimesi nende valimisotsustes.
- h) **Teenuste usaldusväarsus.** Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad peaksid kehtestama asjakohased menetlused, tagamaks, et teenusega manipuleerimine avastatakse ja katkestatakse õigeaegselt ja tulemuslikult, kui nad on parimaid kättesaadavaid tõendeid arvestades kindlaks teinud, et see on asjakohane süsteemne risk. Näiteks võivad nad lisada oma teenusetingimustesse konkreetsed reeglid, mis keelavad võltskontode või zombivõrkude loomise (siia hulka võivad kuuluda nii automatiseeritud, osaliselt automatiseeritud või mitteautomaatsed kontod) või teenuse petturliku kasutamise.
- i. Komisjon soovib suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel töötada välja oma reeglid ja tagada nende järgimine, et hoida ära pettusi, milles kehtestatakse kandidaate, kasutatakse petturlikku manipuleeritud meediasisu, võltsitud sõnavõtte, läbipaistmatuid kinnimakstud sõnumeid või läbipaistmatut reklaamimist suunamudijate poolt, samuti ebautentse sisuloomise või käitumise koordineerimist.
 - ii. Komisjon soovib, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate asjaomased töörühmad teeksid omavahel koostööd, et teha kindlaks ühised ohud ning astuda vastu platvormiülestele desinformatsiooni-kampaaniatele, välisriigi infomanipulatsioonidele ja vaenulikule, (vägivaldsele) ekstremistlikule või radikaliseerivale tegevusele, mis võib mõjutada inimeste valimisotsuseid, ja pahatahtlike osalejate liikumisele (vt punkti 3.4 „Koostöö riiklike ametiasutuste, sõltumatute ekspertide ja kodanikuühiskonna organisatsioonidega“).

28. Arvestades, et valimisprotsesside süsteemsete riskide mõistmine on oma olemuselt arenev, peaksid riskimaandusmeetmed olema seotud nende ettekatsetatud ja potentsiaalselt ka ettekatsetamata mõju range ja kriitilise analüüsi, testimise ja ülevaatamisega. Seega peaksid tõhusad riskimaandusmeetmed põhinema parimal kättesaadaval teabel ja teaduslikul arusaamisel. Komisjon soovib suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel töötada proaktiivselt välja kontseptuaalselt kehtivad toimumisparameetrid, mis näitavad riskimaandusmeetmete tõhusust, ning neid parameetreid hinnata ja optimeerida, näiteks omaduste ja projekteerimisvalikute A/B-testimise kaudu. Neid toimumisparameetreid tuleks analüüsida osana teenuseosutajate riskijuhtimisraamistikust ja need tuleks kehtestada selliselt, et need mõõdaksid asjakohaste riskimaandusmeetmete edukust konkreetsete valimiste ajal. Need parameetrid peaksid vastama SMART-põhimõttele (s.t olema konkreetsed, mõõdetavad, saavutatavad, asjakohased ja tähtajastatud) ning olema nii kvalitatiivsed kui ka kvantitatiivsed.

3.2.2. Kolmandate isikute poolne kontroll, uurimine ja juurdepääs andmetele

29. **Kolmandate isikute** poolne riskimaandusmeetmete **kontroll ja uurimine** on tähtis selleks, et aidata suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel tagada, et nende kehtestatud meetmed on tõhusad ja vastavad põhiõigustele ja demokraatia põhimõtetele. Stabiilne ja usaldusväärne juurdepääs andmetele kolmandate isikute tehtava kontrolli tarbeks on valimisperiodidel äärmiselt oluline, et tagada läbipaistvus, täiustada teadmisi ja aidata valimiste aegu riskimaandusmeetmeid edasi arendada. Lisaks määruse (EL) 2022/2065 artiklist 40 tulenevatele juriidilistele kohustustele soovib komisjon suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel tagada asjaomastele kolmandatest isikutest sidusrühmadele vaba juurdepääs andmetele, sealhulgas vajaduse korral andmetele, mis ei ole kättesaadavad suurplatvormide ja suurotsimootorite liideses, et uurida valimisprotsessidega seotud riske. Üldiselt soovitatakse teha sihtotstarbelist koostööd, et töötada välja riskimaandusmeetmed valimisprotsesside puhuks ja neid vajaduse korral kiiresti kohandada. Vastavalt dokumenteeritud headele tavadele võib kaaluda mitmesuguseid meetmeid, et osaleda sellises tegevuses koos kolmandate isikutega.
30. Lisaks töövahenditele ja muudele juurdepääsupõhimõtetele, mis on kehtestatud määruse (EL) 2022/2065 artikli 40 lõike 12 järgimiseks, võivad nende meetmete hulka kuuluda lisavahendid ja spetsiaalsed töövahendid või funktsioonid, sealhulgas sellised, mida on vaja tehisintellektimudelite uurimiseks ja kontrollimiseks, visuaalsed töölaud, olemasolevatele vahenditele lisatud täiendavad andmepunktid või spetsiaalsed andmekogumid. Lisaks teadlastele, kellel on määruse (EL) 2022/2065 artikli 40 kohaselt õigus sellistele vahenditele või funktsioonidele juurde pääseda, võiks sellist juurdepääsuõigust laiendada suuremale hulgale kolmandatele isikutele.
31. Poliitreklaami valdkonnas soovib komisjon asjaomastel suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel tagada kooskõlas liidu õiguse nõuetega, sealhulgas isikuandmete kaitse nõuetega, et vahendid ja rakendusliidesed, mis võimaldavad uurida nende poliitreklaami hoidlaid⁽²⁸⁾, on eesmärgipärased ja võimaldavad teha mõtestatud uuringuid desinformatsiooni, välisriigi infomanipulatsioonikampaaniate ja vaenuliku, (vägivaldse) ekstremistliku või radikaliseeriva sisu kohta, mida levitatakse selleks, et mõjutada valimiste käigus, sealhulgas Euroopa Parlamendi valimistel, inimeste valimisotsuseid. Siia hulka peaks kuuluma rida minimaalseid funktsioone ja otsingukriteeriume, mis võimaldavad kasutajatel ja teadlastel teha valimisperiodi jooksul võimalikult reaaliajalähedast kohandatud andmeotsinguid (nt otsingud reklaamija või kandidaadi, valimiste, geograafilise piirkonna, riigi või keele järgi).
32. Lisaks määruse (EL) 2022/2065 artikli 42 lõikes 4 osutatud aruannetele soovib komisjon, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad oleksid valimisprotsessidega seotud riskimaandusmeetmete väljatöötamise, toimumise ja rakendamise osas üldsuse ees võimalikult **läbipaistvad**, et võimaldada üldsusepoolset kontrolli, mis omakorda võib mõjutada tõhusate riskimaandusmeetmete väljatöötamist. Valimisperiodidel on eriti oluline, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad näitaksid, et sisu modereerimise otsused ei mõjuta kandidaatide võrdsust ega soosi ega propageeri ebaproportsionaalselt teatavaid (polariseerunud) vaateid esindavaid hääli.

⁽²⁸⁾ Vt jao 3.2.1 punktis e esitatud soovitus, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad viiksid oma poliitika poliitreklaami-määrusega vastavusse juba enne, kui määrus muutub kohaldatavaks.

3.2.3. Põhiõigused

33. Määruse (EL) 2022/2065 artikli 35 kohaste riskimaandusmeetmete võtmisel tuleks nõuetekohaselt arvestada Euroopa Liidu põhiõiguste hartas sätestatud **põhiõiguste** kaitset, eelkõige õigust väljendus- ja teabevabadusele, sealhulgas meediavabadust ja meediapluralismi. Kõnealuse määruse põhjenduse 47 kohaselt peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad võtma nõuetekohaselt arvesse asjakohaseid rahvusvahelisi inimõiguste standardeid, näiteks ÜRO äritegevuse ja inimõiguste juhtpõhimõtteid. Riskimaandusmeetmete väljatöötamisel ja nende järgimise tagamisel võib arvesse võtta ka asjakohaseid sõltumatuid aruandeid ⁽²⁹⁾.
34. Valimiste usaldusväärsust ohustavate süsteemsete riskide maandamisel soovib komisjon võtta nõuetekohaselt arvesse ka selliste meetmete mõju, millega võideldakse ebaseadusliku sisu, näiteks avaliku vägivalda ja vaenu õhutamise vastu, niivõrd kui selline ebaseaduslik sisu võib takistada või vaigistada hääli demokraatlikus arutelus, eelkõige neid, mis esindavad haavatavaid rühmi või vähemusi. Näiteks rassismi vormid või sooline desinformatsioon ja soopõhine vägivald internetis, sealhulgas vägivaldse ekstremistliku või terroristliku ideoloogia või välisriigi infomanipulatsioonide kontekstis, kus sihikule on võetud LGBTIQ+ kogukond ⁽³⁰⁾, võivad õõnestada avatud ja demokraatlikku dialoogi ja arutelu ning veelgi suurendada sotsiaalset lõhet ja polariseerumist. Sellisel juhul võib sobivate meetmete kaalumisel kasutada inspiratsiooniallikana internetis leviva vaenukõne vastase võitluse tegevusjuhendit.
35. Lisaks asjaomaste osalejate kaasamisele riskihindamisse, nagu on osutatud määruse (EL) 2022/2065 põhjenduses 90, soovib komisjon, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad teeksid riskihindamise käigus koostatud põhiõiguste mõjuhinnaangud kättesaadavaks kodanikuühiskonna organisatsioonidele, eelkõige nendele kodanikuühiskonna organisatsioonidele, kellega selles protsessis konsulteeriti, niipea kui hindamine on lõpule viidud, seega võib-olla varem, kui on nõutud kõnealuse määruse artikli 42 lõikes 4. See võiks anda võimaluse pidada konstruktiivset avatud dialoogi heade tavade ja võimalike täiustuste teemal.

3.3. Generatiivse tehisintellektiga seotud riskimaandusmeetmed

36. Viimasel ajal generatiivse tehisintellekti alal toimunud tehnoloogiline areng on võimaldanud luua ja laialdaselt kasutada tehisintellektisüsteeme, mis on võimelised looma teksti, pilte, videoid või muud sünteetilist sisu. Kuigi selline areng võib tuua kaasa palju uusi võimalusi, võib see valimiste kontekstis põhjustada konkreetseid süsteemseid riske. Eelkõige võib generatiivset tehisintellekti kuritarvitada selleks, et eksitada valijaid või manipuleerida valimisprotsessidega, luues ja levitades võltsi, kallutatud ja eksitavat sünteetilist sisu (sealhulgas teksti, heli, liikumatuid pilte ja videoid) poliitiliste osalejate kohta, väärkujutades sündmusi, valimisküsitlusi, konteksti või narratiivi. Generatiivsed tehisintellektisüsteemid võivad luua ka ebaõiget, ebajärjekindlat või väljamõeldud teavet, n-ö hallutsineerida, ja anda seeläbi tegelikkusest vale ettekujutuse, mis võib valijaid eksitada.
37. Määruse (EL) 2022/2065 artikli 35 lõike 1 kohaselt peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad hindama valimiste kontekstis esinevaid süsteemseid riske, näiteks eespool nimetatuid, ning kehtestama mõistlikud, proportsionaalsed ja tõhusad riskimaandusmeetmed, mis on kohandatud riskidele, mis tulenevad nii generatiivse tehisintellekti tekitatud sisu loomisest kui ka selle levitamisest, sõltuvalt nende teenuse laadist. Häid tavasid, millel asjakohased riskimaandusmeetmed võivad põhineda, võib juba praegu leida tehisintellektimäärusest ja tehisintellekti paktist. Sellega seoses on eriti olulised kohustused, mis on tehisintellektimääruses ette nähtud üldotstarbeliste tehisintellektimudelite, sealhulgas generatiivse tehisintellekti pakkujatele, sünavõltsingute märgistamise nõuded ja generatiivsete tehisintellektisüsteemide pakkujatele kehtestatud nõue kasutada tipptasemel tehnilisi lahendusi tagamaks, et generatiivse tehisintellekti abil loodud sisu märgistatakse masinloetavas vormingus

⁽²⁹⁾ Näiteks: ühingute Access Now ja European Center for Not-for-Profit Law koostatud poliitikadokument „Towards meaningful fundamental rights impact assessments under the DSA“; Taani Inimõiguste Instituut, „Guidance on Human Rights Impact Assessment of Digital Activities“; Julian Jaurisch, Josefine Bahro, Asha Allen, Claire Pershan ja Katarzyna Szymielewicz, „DSA risk mitigation: Current Practices, ideas and open questions“.

⁽³⁰⁾ FIMI targeting LGBTIQ+ people: Well-informed analysis to protect human rights and diversity | EEAS (europa.eu)

ja on sellisena tuvastatav ning seega on suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel võimalik seda avastada. Komisjon soovib suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel viia oma poliitika tehisintellektimäärusega kooskõlla juba enne selle jõustumist, nagu on ette nähtud tehisintellekti paktis.

38. Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad peaksid rakendama generatiivse tehisintellektiga seotud riskimaandusmeetmeid niivõrd, kui need on tehniliselt teostatavad, võttes iseäranis arvesse selliste meetmete mõju hartaga kaitstud põhiõigustele. Samuti soovib komisjon teha kogu sektori ulatuses koostööd, et üldotstarbeliste tehisintellektimudelite tegevusjuhendi ja tehisintellekti tekitatud sisu läbipaistvuse tegevusjuhendi kontekstis, mis töötatakse välja tehisintellektimääruse alusel, arendada edasi tõhusaid riskimaandusmeetmeid generatiivse tehisintellekti jaoks.
39. Valimisprotsessidega seotud konkreetsete tegelike või prognoositavate riskide põhjal soovib komisjon suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel, kelle teenuseid saab kasutada generatiivse tehisintellekti tekitatud petturliku, kallutatud, väära või eksitava sisu loomiseks, kehtestada järgmised riskimaandusmeetmed, niivõrd kui see on tehniliselt teostatav ja vastavalt hetke tehnilisele tasemele:
- a) tagada, et generatiivse tehisintellekti tekitatud sisu ning muud liiki sünteetiline ja manipuleeritud meedia on tuvastatavad, eelkõige kasutades piisavalt usaldusväärseid, koostalitlusvõimelisi, tõhusaid ja töökindlaid võtteid ja meetodeid, nagu **vesimärgid**, metaandmete identifitseerimine, krüptograafilised meetodid sisu päritolu ja autentsuse tõendamiseks, logimismeetodid, sõrmejäljed või muud meetodid, mis võivad olemasolevaid standardeid arvestades olla asjakohased. See on eriti oluline juhul, kui generatiivse tehisintellekti tekitatud sisu puudutab kandidaate, poliitikuid või erakondi. Vesimärke ja metaandmeid võib kasutada ka sisu puhul, mis põhineb algselt autentsel salvestatud materjalil (nt videod, pildid või audio), mida on hiljem generatiivse tehisintellekti abil muudetud;
 - b) teha jõupingutusi tagamaks, et tehisintellektisüsteemide tekitatud **teave** põhineks valimiste kontekstis **võimalikult suurel määral usaldusväärsetel allikatel**, näiteks valimisasutustelt saadud ametlikul teabel, ning et kõik süsteemi esitatud tsitaadid või viited välisallikatele oleksid täpsed ega kajastaks tsiteeritud sisu valesti ja et „hallutsineerimise“ mõju oleks seega piiratud;
 - c) hoiatada kasutajaid võimalike vigade eest generatiivsete tehisintellektisüsteemide tekitatud sisus ja soovitada neil **kontrollida autoriteetsetest allikatest** selle teabe tõepära ning kehtestada kaitsemeetmed, et hoida ära väärsisu loomist, millel võib olla tugev potentsiaal mõjutada kasutajate käitumist;
 - d) pidada **punase meeskonna õppusi** ja teste ning dokumenteerida neid, pöörates eritähelpanu valimisprotsessidele, ja kaasata neisse nii sisemeeskondi kui ka väliseksperite, enne kui generatiivsed tehisintellektisüsteemid üldsusele kättesaadavaks tehakse, ning teha need kättesaadavaks astmeliselt, et soovimatuid tagajärgi paremini ohjata;
 - e) kehtestada sobivad toimumisparameetrid, sealhulgas valimissisu puudutavatele küsimustele antud vastuste ohutuse ja faktilise täpsuse jaoks, **jälgida pidevalt generatiivsete tehisintellektisüsteemide toimumist** ning võtta vajaduse korral sobivaid meetmeid;
 - f) lõimida generatiivsetesse tehisintellektisüsteemidesse kaitsemeetmed, mis suurendavad nende **ohutust**, näiteks viibaklassifitseerijad, sisu modereerimine ja muud filtrid, et valimisprotsessides avastada ja ära hoida viipasid, mis on vastuolus suurplatvormi või suurotsimootori pakkuja teenusetingimustega; võtta muid asjakohaseid meetmeid, millega püütakse ära hoida generatiivse tehisintellektisüsteemi väärkasutamist valimisprotsesside kontekstis ebaseaduslikuks, manipuleerivaks ja desinformatsiooniliseks otstarbeks;
 - g) eriti tekstisisu puhul märkida loodud väljundites võimaluse korral **konkreetsed teabeallikad, mida kasutati** sisendandmetena, või anda kasutajatele muul viisil võimalus kontrollida teabe usaldusväärsust ja täpsustada selle konteksti.
40. Valimisprotsessidega seotud konkreetsete tegelike või prognoositavate riskide põhjal soovib komisjon, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad, kelle teenuseid saab kasutada generatiivse tehisintellekti tekitatud petturliku, väära või eksitava sisu levitamiseks, kaaluksid järgmisi riskimaandusmeetmeid, niivõrd kui see on hetke tehnika taseme juures tehniliselt teostatav:

- a) kohandada oma **teenusetingimusi** ja tagada nende järgimine, et oluliselt vähendada sellise generatiivse tehisintellekti tekitatud sisu leviulatust ja mõju, mis esitab desinformatsiooni või väärinfot valimisprotsessi kohta, näiteks valimisrikkumisi.
 - i. Komisjon soovib suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel anda selget avalikku teavet selle kohta, millised siseprotsessid ja riskimaandusmeetmed – nagu märgised, tähistused, pingerea koha alandamine või teabe eemaldamine – on kehtestatud nende põhimõtete järgimise tagamiseks.
 - ii. Komisjon soovib suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel teha faktikontrollijatega sellise petturliku sisu alal koostööd ja jagada nendega teavet, et minimeerida riski, et seda sisu võimendatakse teistel platvormidel.
 - b) **Märgistada** sünteetiline või manipuleeritud pildi-, audio- või videosisu, mis sarnaneb märkimisväärselt tegelike isikute, esemete, kohtade, üksuste või sündmustega või kujutab reaalsena sündmusi, mis tegelikult ei toimunud, või annab neist vale ettekujutuse ja paistab inimestele ekslikult autentse või tõesena (st **süvavõltsingud**) **selgelt** või teha see muul viisil silmatorkava märgistuse abil eristatavaks.
 - i. Komisjon soovib suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel pakkuda kasutajatele standardseid ja kergesti kasutatavaid liideseid ja vahendeid, mis võimaldavad lisada tehisintellekti tekitatud sisule märgiseid.
 - ii. Generatiivse tehisintellekti tekitatud sisu märgistamisel soovib komisjon suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel kasutada tõhusaid märgiseid, mis on kasutajatele kergesti äratuntavad, võttes arvesse selliseid aspekte nagu graafika, asukoht ja ajastus, ja tugineda seejuures märgiste tõhusust käsitlevatele teadusuuringutele ⁽³¹⁾. Samuti peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad enne selliste märgiste avaldamist testima nende tõhusust ning kohandama ja täiustama neid tagasiside ja kogemuste põhjal.
 - iii. Komisjon soovib suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel hoolitseda selle eest, et generatiivse tehisintellekti tekitatud ja sellisena märgistatud sisu säilitab oma märgise ka siis, kui teised kasutajad seda platvormil jagavad.
 - c) Komisjon soovib suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel kohandada oma reklaamisüsteeme, näiteks pakkuda reklaamijatele võimalust märgistada reklaamis või esile tõstetud postitustes selgelt **generatiivse tehisintellekti tekitatud sisu** ja nõuda oma reklaamipoliitikas selle märgise kasutamist, juhul kui reklaam sisaldab generatiivse tehisintellekti tekitatud sisu.
 - d) Nende põhimõtete järgimise tagamiseks peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad kohandama oma **sisumodereerimisprotsesse ja algoritmilisi süsteeme** selliselt, et need tuvastaksid tehisintellekti tekitatud või manipuleeritud sisu vesimärkide, metaandmete identifitseerimise, sisu päritolu ja autentsuse tõendamise krüptograafiliste meetodite, logimismeetodite, sõrmejälgede või muude meetodite abil.
 - i. Selles osas peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad tegema koostööd generatiivsete tehisintellektisüsteemide pakkujatega ning järgima juhtivaid tehnika tasemele vastavaid meetmeid, tagamaks, et sellised vesimärgid, metaandmete identifitseerimine, krüptograafilised meetodid sisu päritolu ja autentsuse tõendamiseks, logimismeetodid, sõrmejäljed või muud meetodid avastatakse kindlalt ja tulemuslikult; samuti soovitatakse neil toetada uusi tehnoloogilisi uuendusi, et parandada selliste vahendite tulemuslikkust ja koostalitlusvõimet.
 - e) 2. jaos mainitud **meediapädevuse meetmed** peaksid keskenduma ka generatiivsetele tehisintellektisüsteemidele, näiteks selleks, et selgitada, kuidas see tehnoloogia toimib ja millised on selle väärkasutamise võimalused.
41. Vastavalt määruse (EL) 2022/2065 artikli 35 lõikele 1 peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad, kui nad käsitlevad generatiivse tehisintellekti tekitatud seaduslikku, kuid kahjulikku sisu, mis võib mõjutada valijate käitumist, pöörama eritähelepanu mõjule, mida nende poliitika ja meetmed võivad avaldada põhiõigustele, eelkõige väljendusvabadusele, sealhulgas poliitilisele väljendusvabadusele, paroodiale ja satiirile. Põhiõigustele avalduva mõju hindamine on nõutav eelkõige juhul, kui töötatakse välja poliitikat selle kohta, millist generatiivse tehisintellekti tekitatud petturlikku sisu suurplatvormi või suurotsimootori pakkuja oma teenuses ei luba, vaid mille ta eemaldab.

⁽³¹⁾ Vt nt Tom Dobber, Sanne Kruikemeier, Fabio Votta, Natali Helberger & Ellen P. Goodman (2023), „The impact of trafficlight veracity labels on perception of political advertising source and message trust in social media“, Journal of Information Technology & Politics.

42. Kuna tehisintellekti tekitatud sisu toob kaasa konkreetseid riske, tuleks seda kontrollida rangemalt ja muu hulgas tuleks selleks välja töötada eriotstarbelised töövahendid ja tehnoloogia, näiteks selleks, et teha uuringuid, et selgitada välja konkreetsetelt valimisprotsessidega seotud riskid ja neid mõista. Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujaid julgustatakse kaaluma spetsiaalsete töövahendite loomist, mis annaks teadlastele juurdepääsu tehisintellekti tekitatud sisule ning võimaldaks neil seda konkreetset tuvastada ja analüüsida.

3.4. Koostöö riiklike ametiasutuste, sõltumatute ekspertide ja kodanikuühiskonna organisatsioonidega

43. Konkreetsete valimiste usaldusväärsuse kaitsmisele ei saa kaasa aidata, kui ei tunta konkreetset riiklikku, õiguslikku, ühiskondlikku ja poliitilist konteksti ja kui õigeaegselt ei reageerita reaajas toimuvale, mis mõjutab suurplatvormide või suurotsimootorite teenuste põhjustatud riske. Valimisprotseduurid ja valimiste korralduslikud struktuurid on liikmesriigi ja isegi valimiste lõikes erinevad. Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad peaksid olema teadlikud eelseisvate valimiste puhul kehtivast riiklikust valimiste juhtimise struktuurist ja eri ametiasutuste rollist. Kui suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel on olemas hea ülevaade konkreetsetest riiklikest menetlustest, nagu valimiskampaania ajapiirid, valimiskandidaatide ametliku esitamise ajastus ja ajavahemik, mil valimisreklaam on keelatud, siis võivad nad töötada välja riskimaandusmeetmeid, milles võetakse arvesse asjaomase liikmesriigi konkreetseid aspekte.
44. Selleks soovib komisjon, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad vahetaksid korrapäraselt ja vajadusel kiirkorras teavet pädevate riiklike ja Euroopa asutustega, kellega suhtlemiseks neil oleksid kontaktpunktid, ja kaasaksid teabevahetusse oma liikmesriigi digiteenuste koordinaatori ja vajaduse korral teabevahetuse hõlbustamiseks ka pädevad piirkondlikud ja kohalikud asutused, ning kui see on asjakohane, ka komisjoni.
45. Sellise suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate ja pädevate riiklike ametiasutuste vahelise suhtluse eesmärk peaks piirduma sellise teabe jagamisega, mis võib olla aluseks valimisprotsessidega seotud riskide hindamisele ja riskimaandusmeetmetele või mille põhjal riiklikud ametiasutused võivad võtta oma pädevusse kuuluvaid meetmeid, et kaitsta valimisprotsesside usaldusväärsust. Näiteks võivad asjaomased riiklikud ametiasutused anda suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatele ametlikku teavet hääletusprotsessi kohta, mille saab lõimida nende teenustesse, ning kui see on võimalik ja asjakohane, anda neile teavet valimisprotsessiga seotud võimalike riskide kohta, mis võivad olla aluseks suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate kehtestatud riskimaandusmeetmetele. Teave riskide kohta, mida suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad oma teenuses maandavad, võib omakorda olla asjakohane pädevate riiklike ametiasutuste töös valimisprotsesside usaldusväärsuse kaitsmisel. Niivõrd kui selline suhtlus ei kuulu määruse (EL) 2022/2065 kohaste läbipaistvusaruandluse kohustuste alla, soovib komisjon, et liikmesriikide ametiasutused ning suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad annaksid nende kohta läbipaistvalt aru, näiteks avalikes dokumentides, kus riigi ametiasutused annavad valimisprotsessile hinnangu, või läbipaistvusaruandluses, mis tuleneb määrusest (EL) 2022/2065.
46. Juhtudel, kui ei ole selge, milline riiklik ametiasutus on valimisprotsessidega seotud riskimaanduse küsimustes pädev, võivad suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate jaoks kontaktpunktidenäi tegutseda igas liikmesriigis määruse (EL) 2022/2065 alusel määratud digiteenuste koordinaatorid. Kuna digiteenuste koordinaatorid toimivad ühtse kontaktpunktina kõigis küsimustes, mis on seotud määruse (EL) 2022/2065 kohaldamisega liikmesriigis, soovib komisjon kaasata digiteenuste koordinaatorid valimisprotsessiteemalisse teabevahetusse suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate ning pädevate riiklike ametiasutuste vahel. Peale selle on komisjon soovitanud liikmesriikidel tugevdada oma riiklikke valimisvõrgustikke⁽³²⁾ ja hõlbustada nende koostööd asjaomaste sidusrühmadega⁽³³⁾. Ka need riiklikud valimisvõrgustikud võivad olla suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate jaoks kontaktpunktiks.

⁽³²⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0234>

⁽³³⁾ Komisjoni 12. detsemberi 2023. aasta soovitus (EL) 2023/2829 kaasavate ja probleemikindlate valimisprotsesside kohta liidus ning Euroopa Parlamendi valimiste Euroopa mõõtme ja tõhusa läbiviimise kohta.

47. Lisaks koostööle riiklike ametiasutustega soovitatakse suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel seada sisse tihe koostöö asjaomaste valitsusväliste osalejatega, sest sellistel osalejatel on valimisprotsesside kaitsmisel keskne roll. Valimiste eel võivad suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad korraldada nõupidamisi ja seada sisse kanaleid, mille kaudu vahetada korrapäraselt teavet valimisprotsessis aktiivsete valitsusväliste osalejatega, nagu õppejõud, sõltumatud eksperdid, kodanikuühiskonna organisatsioonid ja eri kogukondade esindajad, ning kutsuda neid jagama oma sõltumatuid eksperditeadmisi, arusaamu ja tähelepanekuid, mis võivad aidata kindlaks teha maandamist vajavaid riske ja välja töötada vastavaid riskimaandusmeetmeid.
48. Kanalite loomine, mille kaudu vahetada valimiskampaania ajal teavet valitsusväliste osalejatega, sealhulgas kampaaniaorganisatsioonide ja valimisvaatlejatega, aitab suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel paremini mõista valimiste konteksti, et eriolukorras kiiresti reageerida, riskimaandusmeetmeid välja töötada ja kalibreerida ning paremini mõista, kuidas nende riskimaandusmeetmed kohalikus kontekstis toimivad. Tegevusjuhendi valimiste töörühm ja selle kiirreageerimissüsteem on hea näide sellisest olemasolevast ja aktiivsest eri sidusrühmade vahelisest foorumist, kuhu kuuluvad ka valitsusvälised organisatsioonid ja faktikontrollijad, kellel on olulisi kogemusi valimiste alal. Sellega seoses võivad olulist sisendit pakkuda ka EDMO valimiste rakkerühm, mis koosneb sõltumatutest faktikontrollijatest, õppejõududest ja meediapädevuse spetsialistidest, ning kõikjal ELis asuvad EDMO keskused.
49. Mitmekesistest allikatest pärit usaldusväärse teabe kättesaadavus on hästi toimivate demokraatlike valimisprotsesside jaoks määrav. See väärrib kaitset mitte ainult välise kaubandusliku ja poliitilise sekkumise eest, vaid ka suurplatvormide ja suurotsimootorite siseprotsesside võimaliku väär rakendamise eest, nagu on tõdetud kavandatava Euroopa meediavabaduse määruse⁽³⁴⁾ artiklis 17. Ajakirjanikud ja meediateenuste osutajad täidavad teabe kogumisel, töötlemisel ja üldsusele edastamisel elutähtsat rolli, mis valimiste ajal muutub veelgi otsustavamaks. Sõltumatuid uudistemeedia teenuse osutajaid ja organisatsioone, millel on väljakujunenud organisatsioonisisest toimetamisstandardid ja -menetlused, peetakse üldiselt usaldusväärseks teabeallikaks. Seetõttu peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad tegema sõltumatute meediaorganisatsioonide, reguleerivate asutuste, kodanikuühiskonna ja rohujuure tasandi organisatsioonide, faktikontrollijate, akadeemiliste ringkondade ja muude asjaomaste sidusrühmadega koostööd, et parandada usaldusväärse teabe äratundmise oskust ja usaldusväärsetest allikatest pärit valimisteemalise pluralistliku uudismediasisu kättesaadavust kasutajate jaoks.
50. Arvestades, kui oluline on selliste organisatsioonide roll teabe tõepära hindamisel, soovib komisjon suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel teha koostööd sõltumatute faktikontrolli organisatsioonidega, mis järgivad rangeid meetodika, eetika ja läbipaistvuse standardeid, kuna nad on näiteks Euroopa faktikontrollistandardite võrgustiku (EFCSN) liikmed ja järgivad selle normistikku⁽³⁵⁾. Komisjon soovib, et selline koostöö oleks läbipaistev. Näiteks mõned desinformatsioonivastase tegevusjuhendile allakirjutanud loetlevad faktikontrolliorganisatsioonid, millega neil on kokkulepped.

3.5. Valimisperioodi ajal

51. Valimisperioodil, mil on kasutusel spetsiaalselt valimisprotsessi riskide maandamiseks ette nähtud meetmed ja ressursid, soovib komisjon, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad pööraksid eritähelepanu riskimaandusmeetmetele, mis vähendavad selliste intsidentide mõju, mis võivad oluliselt mõjutada valimistulemusi või valimisaktiivsust.
52. Siia hulka kuuluvad sellised meetmed nagu kasutajatele juurdepääsu andmine ametlikest allikatest pärit usaldusväärsele, ajakohasele ja arusaadavale teabele selle kohta, kuidas hääletada, samuti hääletusprotsessi kohta, või alajaos 3.3 nimetatud tüüpi meetmed, millega vähendatakse kahju, mida võivad põhjustada suure mõjuga asjaolud, nagu manipuleeritud pildid, helisalvestised või süvavõltsingud näiteks valimistel kandideerivatest poliitikutest. Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad peaksid ka tagama, et nad suudavad kiiresti reageerida, kui nende teenusega manipuleeritakse selleks, et õhustada valimisprotsessi, või kui üritatakse kasutada desinformatsiooni ja infomanipulatsioone, et valijaid valimast heidutada.

⁽³⁴⁾ Vastuvõetud tekstid – Euroopa meediavabaduse määrus – kolmapäev, 13. märts 2024 (europa.eu)

⁽³⁵⁾ EFCSN | European Fact-Checking Standards Network Project – Euroopa faktikontrollistandardite võrgustiku projekt

53. Intsidendid, mis leiavad valimisperioodil aset platvormil või väljaspool platvormi, võivad valimiste usaldusväärsuse või avaliku julgeoleku jaoks kaasa tuua kiireid ja suure mõjuga tagajärgi. Seetõttu soovib komisjon, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad looksid **intsidentidele reageerimise sisemehhanismi**, kuhu oleks kaasatud ka kõrgem juhtkond, ning kaardistaksid organisatsioonis intsidentide reageerimisega seotud sidusrühmad. See menetlus peaks olema juba ette paika pandud, kokku lepitud ja katsetatud, sealhulgas punase meeskonna õppuste abil, et seda saaks kiiresti rakendada. Samuti peab see menetlus olema järjepidev, korratav ja kontrollitav ning andma hästi dokumenteeritud otsuseid ja tulemusi, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad saaksid suure mõjuga sündmuste järel oma vastumeetmed üle vaadata.
54. Arvestades, et riskimaandusmeetmeid on vaja kohaldada kiiresti, soovib komisjon ühtlasi, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad seaksid sisse koostöö ning kiire ja tõhusa teabevahetuse nii platvormide vahel kui ka asjaomaste valitsusväliste osalejatega, kellel on valimiste alal teadmisi ja asjatundlikkust; selliste osalejate hulka võiksid kuuluda sidusrühmad kodanikuühiskonna organisatsioonidest, akadeemilistest ringkondadest ja teadlaste hulgast, sõltumatust meediast ja mujalt. Arvestades, et ebaseaduslik ja/või kahjulik sisu, aga ka desinformatsioon ja välisriigi infomanipulatsioonid on oma laadilt platvormidevahelised, on selleks, et neid riske edukalt maandada, hädavajalik teha koostööd suurplatvormide ja suurotsimootorite endi vahel, et jagada asjakohast teavet, ja teha koostööd ka väiksemate platvormide ja teenustega. See aitab suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel kiiremini reageerida tekkivatele probleemidele ja intsidentidele, paremini mõista konteksti, kohandada oma riskimaandusmeetmeid ja hinnata võetud meetmete tõhusust. Sellise koostöö ja teabevahetuse tõhusus on eriti oluline seetõttu, et niisugused sündmused on oma laadilt aegkriitilised. Seepärast peaks siia hulka kuuluma suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate reaktsioonid ja osalevatele valitsusvälistele osalejatele mõistlikus ajaraamis antav sisuline tagasiside, mis võimaldab hinnata sellise koostöö ja teabevahetuse tõhusust ja mõju.
55. Heaks näiteks sellisest valimisteagse koostöö foorumist on desinformatsioonivastasele tegevusjuhendile allakirjutanute loodav kiirreageerimissüsteem, mis annab sisendit platvormide intsidentidele reageerimise mehhanismidesse. Omavaheliseks koostööks ja koordineerimiseks valimiste ajal peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad koos teiste allakirjutanutega kehtestama menetlusraamistiku, sealhulgas kiirtagasiside mehhanismi, mis nõuab platvormidelt kiirete, tõhusate ja sobivate järelmeetmete võtmist.
56. Veel ühe näite selle kohta, kuidas korraldada välisriigi infomanipulatsioonidele ja desinformatsioonile reageerimise alast tööd, võib leida Euroopa välisteenistuse teisest aruandest välisriigi infomanipulatsioonide ohtude kohta ⁽³⁶⁾, milles esitatakse vastumeetmete raamistik, kus analüüs on sisuliselt seotud tõendus põhiste vastumeetmetega ja samal ajal on rõhutatud eri sidusrühmade koostöö tähtsust. Samuti võib häid mõtteid saada sellistest algatustest nagu välisriigi infomanipulatsioonide alane teabejagamis- ja analüüsikeskus (FIMI-ISAC) ⁽³⁷⁾. FIMI-ISACi eesmärk on edendada kõigi sidusrühmade vahel teabevahetust algpõhjuste, intsidentide ja ohtude kohta ning kogemuste, teadmiste ja analüüside jagamist.
57. Õigeaegne reageerimine intsidentidele on sageli otsustav. Komisjon soovib suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel kaaluda mudelit „töö käib päikese järgi“: bürood asuvad üle maailma laiali ja nii saab katta kõik ajavööndid.
58. Et reageerida õigeaegselt, peaksid suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad oma võimaliku koostöö valimisasutuste ja asjaomaste valitsusväliste osalejatega lõimima intsidentidele reageerimise mehhanismidesse.

⁽³⁶⁾ EEAS-2nd-Report on FIMI Threats-January-2024_0.pdf (europa.eu)

⁽³⁷⁾ <https://fimi-isac.org/>

3.6. Pärast valimisperioodi

59. Pärast valimisperioodi soovib komisjon suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel korraldada **valimisjärgse ülevaatus**, sealhulgas hinnata valimiste kontekstis võetud riskimaandusmeetmete toimivust, et meetmeid vajaduse korral kohandada. Sisearuanne peaks sisaldama hinnangut selle kohta, kas sisemised toimimisparameetrid ja muud hindamiskriteeriumid olid enne valimisi, valimiste ajal ja pärast valimisi täidetud, milliseid õppetunde saadi ja kus on vaja midagi parandada.
60. Komisjon soovib suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel võtta valimisjärgses ülevaatuses arvesse arvamusi, mida saadakse suurplatvormide ja suurotsimootorite riskimaandusmeetmete mõju kohta sõltumatutelt teadlastelt, kodanikuühiskonna organisatsioonidelt ja sõltumatutelt faktikontrollijatelt. Lisaks võivad suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad kaasata kogenud sõltumatute valimisvaatlejate rühmi, kes võivad anda teavet oma teenuste kasutamise ja mõju kohta selles kontekstis.
61. Elukõige peaks valimisjärgne aruanne sisaldama teavet keskmise reaktsiooniaja ja reaktsiooniaja statistilise jaotuse kohta teenusetingimuste rikkumise korral, keskmise reaktsiooniaja ja reaktsiooniaja statistilise jaotuse kohta kasutajate ja valitsusväliste osalejate poolt märgistatud sisu korral, meetmete objektiks oleva sisu keskmise leviulatuse ja aktiivsuse näitajate ning nende statistilise jaotuse kohta, teatavate valimisi puudutavate tegevuspõhimõtete rikkumiste arvu kohta, infomanipulatsiooni juhtumite kohta ning teatavate meetmete, näiteks meediapädevuse algatuste ja autoriteetsete algatuste ulatuse kohta. Komisjon võib nõuda selliseid aruandeid konfidentsiaalselt ⁽³⁸⁾.
62. Komisjon soovib suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel avaldada selliste valimisjärgsete ülevaatuste avalik versioon. See peaks sisaldama teavet suurplatvormi või suurotsimootori pakkuja võetud meetmete ja toimunud intsidentide kohta, aga ka valimiskampaania ajal asjaomaste valitsusväliste osalejatega toimunud koostöö ja teabevahetuse kohta. See peaks sisaldama võetud meetmete üksikasju ning sellise koostöö tõhusust ja õigeaegsust. Ühtlasi tahetakse sellega koguda üldsuselt tagasisidet selle kohta, kuidas kehtivaid riskimaandusmeetmeid täiustada, või jagada edukaid meetmeid teiste teenuseosutajatega. Veel ühe näitena valimistega seotud aruandlusest on desinformatsioonivastasele tegevusjuhendile allkirjutanud töötanud välja aruandevormi, mille kaudu nad annavad enne ja pärast valimisi aru võetud meetmetest ja nende asjakohasest mõjuparameetritest.

3.7. Konkreetsete juhtnöörid Euroopa Parlamendi valimisteks

63. Nagu on märgitud demokraatia kaitse paketi teatises ⁽³⁹⁾, on eelseisvad Euroopa Parlamendi valimised meie demokraatlike protsesside vastupanuvõime seisukohast otsustava tähtsusega proovikiviks, arvestades et toime tuleb tulla ka hübriidohtudega, mille hulka ei kuulu mitte ainult desinformatsioon ja välisriigi infomanipulatsioonid, vaid ka küberründed. Selles kontekstis soovitatakse suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel nende ainulaadse piiriületuse tõttu kehtestada 6.–9. juunil 2024 toimuvateks Euroopa Parlamendi valimisteks jõulised riskimaandusmeetmed.
64. See tähendab, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel soovitatakse tagada, et **piisavad ressursid** ja riskimaandusmeetmed oleksid kättesaadavad ja et need oleksid **jaotatud** viisil, mis on proportsionaalne riskihinnanguga ning et nende hulka kuuluks nii ELi kui ka liikmesriikide tasandi juurdepääs kõikjal ELis riikide tasandil selles vallas leiduvatele eksperditeadmistele.
65. Euroopa Parlamendi valimistel ei ole ette kindlaks määratud kampaaniaperioodi. See tähendab, et eri liikmesriikides võivad nende valimiste kampaaniad alata ja lõppeda eri aegadel. Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujaid julgustatakse seda arvesse võtma, kui nad töötavad välja oma riskimaandusmeetmeid Euroopa Parlamendi valimiste jaoks, ja tegema liikmesriikidega koostööd selliste valimiste ettevalmistamisel.

⁽³⁸⁾ Digiteenuste määruse artikkel 84.

⁽³⁹⁾ COM(2023) 630 final. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele demokraatia kaitse kohta.

66. Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad peaksid asjakohaste riskimaandusressursside eraldamisel võtta arvesse ka **nende valimiste ainulaadset piiriülest ja üleeuroopalist mõõdet**. Kampaniad ei ole pelgalt riigisisised ja arutelusid peetakse üle piiride. Lisaks kontaktide loomisele asjaomaste riiklike ametiasutustega soovib komisjon suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel luua enne valimisi kontaktid ka ELi tasandi ametiasutustega. Euroopa Parlamendil on nendel valimistel keskne roll ja seega peaks ta olema nende eel suurplatvormide ja suurotsimootorite üks peamisi suhtluspartnereid. Üle kogu ELi ulatuvad riiklike ekspertide võrgustikud desinformatsiooni ja välisriigi infomanipulatsioonide, valimiste ja küberturvalisuse valdkonnas, näiteks ELi kiirhoiatussüsteem, Euroopa valimiskoostöö võrgustik ning võrgu- ja infoturbe koostöörühm, võiksid olla suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate jaoks asjakohased võrgustikud, millega suhelda valimisperioodil piiriüleste intsidentide, sealhulgas hübriidintsidentide korral, mis nõuavad kiiret reageerimist ja riskimaandusmeetmete rakendamist.
67. Riskimaandusmeetmete puhul, milles võib olla vaja arvesse võtta teistsuguseid, ent seonduvaid demokraatlike protsesside destabiliseerimise või diskrediteerimise püüdlusega ohte, sealhulgas küberründeid, tuleks tagada nendes valdkondades asjakohane koostöö. Kübervõimelise desinformatsiooni või välisriigi infomanipulatsioonidega seotud tegevuse puhul julgustatakse suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujaid looma piisavaid kontakte riiklike küberturbeasutustega; kui selline tegevus puudutab ELi tervikuna või ELi institutsioone, organeid ja asutusi, tuleks kaaluda kontakte Euroopa Liidu Küberturvalisuse Ametiga (ENISA) ning ELi institutsioonide, organite ja asutuste infoturbeintsidentidega tegeleva rühmaga (CERT-EU) ⁽⁴⁰⁾. Lisaks soovib komisjon – kooskõlas ettepanekutega, mis tehti riiklike valimiste kohta – luua Euroopa Parlamendi valimiste eel võrdsetel tingimustel kontaktid Euroopa Parlamendi administratsiooni ja Euroopa tasandi erakondadega ning seada sisse teabevahetuskanal.
68. Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad, kes on desinformatsioonivastasele tegevusjuhendile alla kirjutanud, peaksid täiel määral osalema Euroopa Parlamendi valimistega seotud töös, sealhulgas sisulise osalemise kaudu kiirreageerimissüsteemis ja tagasisidemehhanismis koos asja- ja ajakohaste järelmeetmetega. Samuti peaksid nad enne ja pärast valimisi andma sihitatult aru meetmete kohta, mis on kehtestatud selleks, et vähendada Euroopa Parlamendi valimistega seotud desinformatsiooni, infomanipulatsioonide ja välisriigi infomanipulatsioonide levikut, sealhulgas nende asjakohaste mõjuparameetrite kohta (tuginedes kohustustele 37.2 ja 42). Võttes aluseks arvamused, mis on saadud faktikontrollijatel ja allakirjutanutelt kodanikuühiskonna hulgast, peaksid nad tegema valimiste järel kokkuvõtte saadud õppetundidest ja hindama ka koostöö tõhusust ja ajakohasust, et parandada süsteemi tõhusust tulevasteks valimisteks.
69. Alajaos 3.6 kirjeldatud valimisjärgne ülevaatus tuleks teha ka Euroopa Parlamendi valimiste kohta ja selles tuleks arvesse võtta nende valimiste eripära.
70. Selleks et kohandada oma riskimaandusmeetmeid Euroopa Parlamendi valimiste jaoks, soovib komisjon suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel luua kontaktid ja teha koostööd eelkõige EDMO Euroopa Parlamendi valimiste rakkerühmaga. 2024. aasta Euroopa Parlamendi valimisteks koostab rakkerühm aruandeid ja annab korrapäraselt ajakohastatud teavet peamiste desinformatsioonisuundumuste, -probleemide ja -nähtuste kohta. Suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad peaksid neid oma tegevuses ja riskimaandusmeetmetes arvesse võtma.

4. JÄRGMISED SAMMUD JA KOKKUVÕTE

71. Komisjonil on kindel tahe määruse (EL) 2022/2065 täitmist jõuliselt tagada, sealhulgas valimiste alal. Käesolevad suunised aitavad suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatel kohaldada selle määruse artiklit 35, eelkõige selles osas, kuidas hinnata ja maandada valimisprotsesside puhul süsteemseid riske, mis tulenevad nende teenusest või selle kasutamisest. Pidades silmas eelseisvate valimiste suurt arvu, teiste hulgas eelkõige Euroopa Parlamendi valimisi, soovib komisjon tungivalt, et suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujad rakendaksid need suunised kiirelt ja põhjalikult, ning tal oleks heameel, kui teadlased ja kodanikuühiskonna organisatsioonid hindaksid nende suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate poolt ELis võetud riskimaandusmeetmete tõhusust.

⁽⁴⁰⁾ <https://cert.europa.eu/>

72. Samal ajal, võttes eelkõige arvesse määruse (EL) 2022/2065 rakendamise varajast etappi ja valimisprotsesse ohustavate süsteemsete riskide eripära, on komisjon valmis tegema suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatega koostööd nende teenuste ja nendega seotud süsteemide väljatöötamise ja toimimise alal, tagamaks, et valimisprotsessid ei saaks ELis kahju.
73. Selles kontekstis on komisjon valmis hõlbustama suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate poolt vabatahtlikult võetud riskimaandusmeetmete korrapärasest läbivaatamist. See võiks toimuda **eel- ja järelkontrollina** pärast konkreetseid valimisi. Tagasiside, mida komisjon selles kontekstis annab, põhineb suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate esitatud tabeli ega kujuta endast nende kehtestatud vastavusmeetmete täielikku hindamist. Seega ei piira see komisjoni uurimisvolitusi ja avaliku sunni kasutamise volitusi, mis tulenevad määrusest (EL) 2022/2065.
74. Määruse (EL) 2022/2065 artikli 64 kohaselt jätkab komisjon kogu ELis eksperditeadmiste ja suutlikkuse arendamist süsteemsetes ja esilekerkivates küsimustes. Selles osas on suurplatvormidelt ja suurotsimootoritelt saadav teave otsustava tähtsusega. Komisjon eeldab, et selliste teenuste osutajad suhtlevad komisjoniga määruse (EL) 2022/2065 täitmise tagamise raames valimiste usaldusväärsust käsitlevates valmisolekudialoogides ja muudes koostööstruktuurides, mille on selleks otstarbeks loonud määruse (EL) 2022/2065 täitmise tagamise eest vastutavad komisjoni talitused, et suuta kiiresti reageerida kiireloomulistele teabenõuetele, eelkõige esilekerkivate küsimuste ja intsidentide kohta, millel võib olla valimistulemustele või valimisaktiivsusele märkimisväärne mõju. See ei välista osalemist muudes olemasolevates koostöömehhanismides või -protokollides.
75. Nagu on üksikasjalikumalt märgitud alajaos 1.1, põhinevad käesolevates suunistes nimetatud riskimaandusmeetmed varasematel valimiste usaldusväärsust käsitlevatel valmisolekudialoogidel, mis on peetud suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujatega, kogemustel, mis on saadud desinformatsioonivastase tegevusjuhendi ja ELi välisriigist lähtuvate infomanipulatsioonide ja sekkumiste vastase meetmekogumi kasutamisel, ettevalmistaval konsultatsioonil, mitmesugustel ümarlaudadel ja digiteenuste koordinaatoritelt saadud sisendil. Seega võib suunistes visandatud meetmeid pidada praeguse hetke parimaks tavaks.
76. Kuigi käesolevate juhiste eesmärk on toetada suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujaid nende määruse (EL) 2022/2065 artiklist 35 tulenevate kohustuste täitmise tagamisel, võib komisjoni arusaam sellest, millised küsimused on kõnealuse määruse artikli 35 tõlgendamisel ja rakendamisel kaalul, uute kogemuste valguses edasi areneda.
77. Lisaks areneb suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujate tegevuskeskkond kiiresti ja pahatahtlike osalejate taktika muutub pidevalt, mistõttu on lakkamatult muutuvatele ja uutele esilekerkivatele probleemidele reageerimiseks vaja pidevalt ajaga kaasas käia ja kohandusi teha. Lisaks on oodata, et kui komisjon ja Euroopa digiteenuste nõukoda on desinformatsioonivastasele tegevusjuhendile oma hinnangu andnud, saab ka sellest käitumisjuhend, mistõttu see seotakse määruse (EL) 2022/2065 õigusraamistikuga. Selles kontekstis ootab komisjon, et allakirjutanud täidaksid ka edaspidi oma kohustust võidelda desinformatsioonivastase tegevusjuhendi alusel desinformatsiooni vastu. Ühtlasi jõustuvad lähikuudel järjekordsed ELi õigusaktid, mis täiendavad seda määrust erinormidega, mis on käesolevates suuniste sisu seisukohast asjakohased: eelkõige poliitreklaamimäärus ja tehisintellektimäärus (mille asjakohast sisu on arvesse võetud ka käesolevates suunistes, eelkõige siis, kui see kujutab juba praegu endast konkreetse valdkonna parimat tava).
78. Komisjon võib need suunised **läbi vaadata**, võttes arvesse saadud praktilisi kogemusi ning tehnoloogia, ühiskonna ja regulatiivse arengu tempot selles valdkonnas. Sellise läbivaatuse käigus võib komisjon otsustada käesoleva teatise tagasi võtta või seda muuta. Komisjon julgustab suurplatvormide ja suurotsimootorite pakkujaid, digiteenuste koordinaatoreid, teadusringkondi ja kodanikuühiskonna organisatsioone sellesse protsessi oma panust andma.